

SOCIOLOGINĖ PAGALBA KAIP TEISĖKŪROS KOKYBĖ LEMIANTIS VEIKSNYS

Doc. dr. Vytautas Šlapkauskas

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedra
Ateities g. 20, LT–08303 Vilnius
Telefonas 271 46 97
Elektroninis paštas tfk @ ltu.lt

Pateikta 2004 m. gegužės 3 d.

Parengta spausdinti 2004 m. liepos 8 d.

Pagrindinės sąvokos: teisėkūra, teisės sociologija, teisėkūros sociologija, įstatymų leidėjai, viešoji nuomonė, teisės politika.

Santrauka

Į teisėkūrą galima ir reikia pažvelgti ne tik juridinės technikos, bet ir teisės politikos požiūriu. Straipsnyje nagrinėjamas sociologinės pagalbos teisėkūros subjektui aktualumas, teisėkūros sociologijos turinys, viešosios nuomonės, kaip socialinio instituto, poveikis teisėkūrai ir įstatymų socialinio poveikio (padarinių) įvertinimo procedūros. Šiuolaikinė teisėkūra neįsivaizduojama be privalomos įstatymų ir jų pataisų projektų socialinio poveikio (padarinių) ekspertizės.

Sociologinė pagalba teisėkūros subjektui Lietuvoje neįgauna institucionalizuotos formos, kuri išplėtotą Vakarų šalyse. Tai turi lemiamos įtakos išleidžiamų įstatymų kokybei. Todėl anksčiau ar vėliau reikės įvesti projektuojamų įstatymų privalomas ne tik teises, bet ir socialinio poveikio ekspertizes, kurios iš esmės sumažintų vis dažniau pasitaikančių nepageidautinų socialinių padarinių atsiradimo galimybes.

Įvadas

Moderniose visuomenėse egzistuoja vyriausybės ir teisės vadovujančios jėgos prezumpcija. Teisė laikoma tik politiniu kūrinium: vystydamosi ji „atskleidžia mechanizmą, esantį dėžėje – politinį, žmogiškąjį – ir priemonės elementus“ [1, p. 53]. Todėl teisė sąmoningai naudojama sukelti arba stabdant socialinę kaitą. Taigi įprasta vadovautis nuostata, kad teisė gali padaryti bet ką ir viską formuojant visuomenę pagal įstatymų leidėjų norus [2, p. 70].

Tačiau be dėmesio paliekami modernios visuomenės narių teisinėje sąmonėje vykstantys pokyčiai. Liberaliosios demokratijos sklaidos ir socialinės teisinės valstybės formavimosi procese visuomenės nariai vis labiau įsisąmonina, kad valstybės institucijų, įskaitant ir įstatymų leidėjus, veikla sukelia nepageidautinų socialinių padarinių, dėl kurių pačiai valstybei reikia prisiimti atsakomybę. Siekiant iš esmės mažinti politikos neigiamų socialinių pada-

rinių atsiradimo galimybes, sociologų pastangomis yra sukurtos socialinių poveikių ir padarinių įvertinimo procedūros, kurios taikomos ir teisėkūroje.

Šio tyrimo tikslas – atskleisti sociologinio požiūrio į teisėkūrą turinį ir galimybes užtikrinti teisėkūros kokybę.

Sociologinės pagalbos teisėkūros subjektui apibrėžtis

Teisėkūra yra visuomenės arba jos įgaliotų valstybės institucijų veikla, kuria siekiama sukurti, patobulinti arba panaikinti teisės normas, atsižvelgiant į visų visuomenės narių teisių ir teisėtų interesų apsaugos bei įgyvendinimo poreikius [3, p. 177]. Šios veiklos rezultatas – tikslingai kuriama ir tobulinama teisės normų sistema, kuri vienaip arba kitaip daro įtaką visuomenės socialiniam būviui ir jos raidai? Ši veikla pakliūna ir į teisės sociologijos „akiratį“, nes jos tyrimų objektas yra teisiniai reiškiniai, atsirandantys ir funkcionuojantys teisės ir socialinio gyvenimo sąveikoje.

Kitaip nei teisės teorija, kuri daugiausia dėmesio sutelkia į teisėkūros juridinę techniką, kuria teisinis sumanymas „perdirbiamas“ į teisės normas, teisės sociologija pabrėžia teisinės kūrybos socialines šaknis ir socialinius pagrindus. Įstatymas parengiamas tada, kai reikia teisiškai sankcionuoti jau faktiškai susiklosčiusias „gyvosios teisės“ normas. Tai nepaneigia faktų, kad gana dažnai teisėkūros institucijos sukuria visiškai naujas, anksčiau dar neegzistavusias normas ir taisykles. Nenutrūkstamų socialinių pokyčių kontekste efektyvaus teisinio veikimo ribų ir jų ryšio su socialinių grupių interesais ir etika pripažinimas [2, p. 71–90], socialinės teisinės valstybės ir atviros (pilietinės) visuomenės kūrimo poreikiai [4, p. 85–111] vis labiau motyvuoja šiuolaikinius teisėkūros subjektus kreiptis į sociologus pagalbos. Pasak V. Mikelėno, ideologinio ir ekonominio požiūrių raidos pagrindu vyksta valstybės imuniteto siaurinimo evoliucija [5, p. 380].

Valstybės imuniteto siaurėjimas susijęs su socialinio atvirumo įsigalėjimu, t. y. su įsigalėjimu tokio visuomenės koegzistavimo būdo, kai bet kurios socialinės grupės interesas gali tapti socialinės tvarkos dalimi, ją nustatyti ir keisti kompromiso su kitomis socialinėmis grupėmis pagrindu ir taip garantuoti santykinę savo teisių saugą ir plėtrą [4, p. 111]. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjų, kaip vienos socialinės grupės, veikla turi tikslingai ir pagrįstai daryti įtaką visos visuomenės socialinei būklei ir jos raidai. Tai juos įpareigoja ypač atsakingai leisti naujus ir taisyti veikiančius įstatymus. Akivaizdu, kad įstatymų leidėjai padaro klaidų, išleisdami neveikiančius arba žmogaus teisėms prieštaraujančius įstatymus. Todėl Vakarų teisės tradicijos šalyse keliamas įstatymų leidėjų (valstybės) atsakomybės klausimas, kai dėl išleisto įstatymo konkretus asmuo patiria labai didelius nuostolius. Kitaip tariant, įstatymų leidėjo klaidos turi būti „išperkamos“ visų mokesčių mokėtojų pinigais. Pavyzdžiui, Prancūzijos administracinės teisės teismai patenkina didelę žalą dėl įstatymo leidėjų kaltės patyrusio asmens ieškinį „lygaus viešosios naštos paskirstymo“ doktrinos pagrindu [6, p. 87]. Neatsitiktinai garsus Lietuvos advokatas K. Lipeika pabrėžia būtinybę riboti piktnaudžiavimą įstatymų priėmimo teise.

Apibendrinant reikia pridurti, kad sociologijos pagalba teisėkūrai yra tokia:

1. Atskleisti ir pagrįsti socialinių veiksnių (pavyzdžiui, ekonominių, ekologinių, demografinių, politinių, socialinių psichologinių) ir jų darinių įtaką oficialiai teisėkūrai.
2. Atskleisti ir įvertinti teisinio poveikio socialinius padarinius – ekonominius, ekologinius, socialinius siaurąja žodžio prasme, politinius, kultūrinius ir psichologinius. Socialiniai padariniai siaurąja žodžio prasme suprantami kaip poveikis užimtumui, naujų darbo vietų sukūrimui; švietimui ir mokymui, savišvietai; sveikatai, gyvenimo kokybei; bendravimui socialinėse grupėse ir grupėmis; vietos bendruomenės su-
telktumui.
3. Nagrinėti aštrias socialines problemas, kurias suponuoja poįstatyminių aktų veikimas, ir atitinkamoms institucijoms teikti praktines jų sprendimo rekomendacijas.

Pojstatyminiai aktai išleidžiami apibrėžti įstatymų įgyvendinimo tvarką ir neturi sukurti naujų teisės normų, papildomai reguliuojančių žmonių elgesį. Regimo rėmimosi į įstatymą pagrindu išleidžiami nutarimai, potvarkiai, instrukcijos, įsakymai „gali“ įtvirtinti naujas individų pareigas, kurios nėra susijusios su jų kompetencija arba neteisėtai reikalauja papildomų finansinių sąnaudų.

4. Atskleisti socialinės stratifikacijos poveikio teisėkūrai laipsnį. Pavyzdžiui, JAV sociologai įrodė, kad organizuoti grupiniai interesai dažniausiai nulemia, sprendžiant, kokius ginčytinus klausimus pateikti teisinėms institucijoms nagrinėti [7, p. 225].
5. Atskleisti „šešėlinę teisėkūrą“. „Šešėlinė teisėkūra“ – tai „gyvosios teisės“ normų kūrimo, palaikymo ir įtvirtinimo veikla tarp „bendradarbiavimu“ suinteresuotų arba pavaldžių individų. Ji dažniausiai susiklosto kaip reakcija į prastą oficialių normų funkcionalumą dėl teisės spragų, teisinio nihilizmo išplitimo ir dėl to, kad iš pradžių teisė atsiranda neoficialiai, praktiniuose žmonių santykiuose. Pavyzdžiui, mūsų visuomenės sąmonėje jaugusio principo „Aš tau – tu man“ pagrindu susikūrė visa elgesio taisyklių sistema. Šiuo pagrindu įsikerojo korupcija. „Šešėlinė teisėkūra“ vyksta ir kitais atvejais, pavyzdžiui: „naudingų“ normų nustatymas įmonės, miestelio ribose; ne įstatymo pagrindu sukūrimas tokių institucijų, kurios tariamai „reikalingos palaikyti“ teisėtvarką.

Taigi sociologinė pagalba teisėkūros subjektui reikalinga, nes ji gali:

- iki minimumo sumažinti nepageidautinus įstatymo veikimo socialinius padarinius;
- išnagrinėti socialinio gyvenimo sąlygas, priežasties – pasekmės ryšius, kurie keičiasi dėl priimto įstatymo poveikio;
- atskleisti, kaip įstatymų veikimas daro įtaką žmonių likimams;
- išanalizuoti viešosios (visuomeninės) nuomonės reakciją į rengiamo įstatymo projektą arba priimto įstatymo įgyvendinimą;
- atskleisti visuomeninius santykius, kuriuos reikia sureguliuoti teisės normų pagrindu.

Teisės sociologiją domina abi teisėkūros stadijos – ir teisės normų akto parengimas, ir teisės normų akto priėmimas bei paskelbimas – visų pirma todėl, kad teisėkūros procesas įgyvendina tam tikrus socialinių grupių ir sluoksnių interesus. Jų atskleidimas padeda geriau suprasti pačios visuomenės būklę. Kita vertus, labai svarbu suprasti, kokie konkretūs socialiniai veiksniai suponuoja teisėkūros turinį, kurios faktiškai veikiančios socialinės normos įgavo teisinį statusą ir dėl to dar labiau įsigalėjo visuomenėje. Tam įtakos turi socialinių grupių ir sluoksnių kryptingas aktyvumas tiesiogiai dalyvaujant svarstant įstatymo projektą, jų pateikiamų pastabų ir pataisų turinys. Labai svarbu atsekti, į kokias pataisas ir koku laipsniu buvo atsižvelgta baigiamojoje įstatymo projekto redakcijoje.

Teisėkūros sociologijos paskirtis ir tyrimo kryptys

Sociologinės pagalbos teisėkūros subjektui pagrindu susiformavo teisėkūros sociologija. Teisėkūros sociologija – tai teorinių ir empirinių tyrinėjimų kompleksas, skirtas teisėkūros subjektui teikti veiksmingą praktinę pagalbą. Jos pradininkais laikomi H. Spenseris (Įstatymų leidėjų nuodėmės) ir J. Carbonnier (Juridinė sociologija). Jų požiūriu, sociologija gali padėti teisėkūros subjektui tobulinti teisės normų veiksmingumą.

Šiuolaikinės teisėkūros sociologijos pagrindinis tikslas – sociologiškai užtikrinti sklandžią teisėkūrą ir veiksmingus jos rezultatus. Dėl to ji nagrinėja šiuos uždavinius: 1) renka ir analizuoja socialinių procesų duomenis ir jų pagrindu rengia naujų teisės normų kūrimo ir tobulinimo poreikių ir jų raidos socialines prognozes; 2) nagrinėja teisės normų aktų projektų turinį, jų socialinį pagrįstumą ir modeliuoja jų socialinį veiksmingumą; 3) nagrinėja veikiančių teisės normų ir visos teisinės sistemos socialinį veiksmingumą; 4) rengia, organizuoja ir įgyvendina anketines apklausas, kurių duomenų analizės pagrindu išaiškinama vie-

šoji nuomonė apie teisėkūrinės inovacijas. Dažniausiai teisėkūros sociologiniai tyrinėjimai vykdomi trimis kryptimis: nagrinėjami egzistuojantys visuomenės ir joje veikiančios teisės ryšiai; nagrinėjami visuomenės raidos ir jos generuojamų teisės normų dinamikos ryšiai; nagrinėjama teisės normų kūrimo praktika.

Teisėkūros sociologija skirstoma į tris formas: ikiteisėkūrinę, teisėkūros ir poteisėkūrinę sociologijas [8, p. 494]. Kartais išskiriamos tik dvi teisėkūros sociologijos formos: 1) išorinė teisėkūros sociologija, kuri jungia ikiteisėkūrinę sociologiją ir poteisėkūrinę sociologiją. Ji nagrinėja vien teisėkūrinės veiklos mechanizmą, be ryšio su šios veiklos turiniu; 2) vidinė teisėkūros sociologija, kuri sociologiniu požiūriu nagrinėja teisėkūrinės veiklos turinį (teisės normų aktų turinį) [9, p. 318–319]. Siauruoju požiūriu pastaroji ir yra tikroji teisėkūros sociologija.

Ikiteisėkūrinės sociologijos poreikis dažniausiai atsiranda dviem atvejais: 1) kai teisėkūros subjektas ketina teisiškai sureguliuoti kokius nors jautrius visuomeninius santykius ir dėl to siekia išsiaiškinti apie juos viešąją (visuomeninę) nuomonę; 2) kai skirtingas socialines grupes būtina parengti naujo teisinio reguliavimo įvedimui, t. y. formuoti atitinkamą viešąją nuomonę.

Poteisėkūrinė sociologija susijusi su viešosios nuomonės apie veikiančią teisę ir jos normų veiksmingumą tyrimais. Daug reformų nepavyksta sėkmingai įgyvendinti dėl vienos banalios priežasties – teisėkūros subjektas nesirūpina savo viešaisiais ryšiais ir sistemingai neorganizuoja „teisės normų aktų vartojimo“.

Teisėkūra yra tokia veikla, kurios rezultatų – teisės normų – veiksmingumas priklauso ne tik nuo jų kūrėjų, bet ir vartotųjų. Teisėkūros subjektas išleidžia kartais visiškai neveiksmingus teisės normų aktus, ir dažniausiai gana ilgai veikęs teisės normų aktas tampa neveiksmingas, nes pasikeitė su jo veikimu susijusios visuomenės gyvenimo sąlygos. Todėl po teisės normų akto išleidimo teisėkūros subjektas turi periodiškai užsakyti sociologines apklausas, skirtas atskleisti teisės normų akto veikimo galimo neveiksmingumo apimtį ir priežastis. Atskleistą teisės normų akto dalinį neveiksmingumą galima įveikti naudojant atitinkamas priemones. Atsižvelgiant į konkrečią situaciją, tai gali būti teisės aiškinimo akto arba tarnybinės instrukcijos išleidimas, prokuratūros įsikišimas, o ypatingais atvejais – naujo teisės normų akto parengimas ir išleidimas.

Teisėkūros sociologija siauruoju požiūriu apima didelę sociologinės pagalbos teisėkūros subjektui priemonių įvairovę: teisinio reguliavimo numatymas; bendradarbiavimas rengiant normų akto koncepciją ir projektą, įstatymo projekto mokslinę–praktinę ekspertizę; prireikus įstatymo veikimo eksperimento atlikimas; viešosios nuomonės apie teisinių naujovių įvedimą, priežiūros organizavimas ir skubių apklausų atlikimas; teisės normų aktų veikimo veiksmingumo tyrimas [8, p. 494].

Teisėkūros subjektas sukuria veiksmingą teisę tik tuomet, kai ji sutampa su interesais tų, nuo kurių priklauso, ar ja bus remiamasi, ar ji bus taikoma užvedant teisinį mechanizmą. Teisė turi numatyti paskatas, kad būtų užtikrinamas jos pačios įgyvendinimas. Daugeliui atvejų tai reikš užtikrinimą, kad adekvačios ir tinkamos teisinės priemonės bus prieinamos tiems, kuriems padėti arba apsaugoti jų interesus yra skirtos; priemonės, kurios yra pakankamai patrauklios, kad paskatintų neteisėtos praktikos auką siekti teisinės sistemos pagalbą. Akivaizdu, kad šiuolaikinėje sudėtingai organizuotoje visuomenėje skirtingų socialinių grupių interesų išaiškinimas ir jų tinkamas vertinimas, sprendžiant, ar juos paversti teise, ar palikti funkcionuoti kaip potencialiai „gyvają teisę“, yra tokia specializuota veikla, kuri ne tik viršija juridinės technikos galimybes, bet ir reikalauja sukurti atitinkamų tyrimų instituciją, kuri teiktų praktines rekomendacijas teisėkūros subjektui.

Viešosios nuomonės, kaip socialinio instituto, poveikis teisėkūrai

Viešoji (visuomeninė) nuomonė – tai įvairių socialinių grupių sprendimai ir vertinimai apie visuomeninio gyvenimo įvykius, atskirų asmenybių, organizacijų ir partijų veiklą ir el-

gesį, svarbias socialines, politines, kultūrinės problemas. Didžioji visuomenės narių dalis dažniausiai tiesiogiai nedalyvauja politikos ir teisėkūros procesuose, todėl jų socialinis aktyvumas dažniausiai pasireiškia viešąja nuomone. Viešoji nuomonė apie konkrečius veiksmus ir poelgius išreiškiama masiniu jiems pritarimu arba jų pasmerkimu. Kuo didesnis visuomenės narių skaičius turi savo nuomonę ir išreiškia aktyvią pilietinę poziciją, tuo stipresnė ir veiksmingesnė yra viešoji nuomonė.

Viešoji nuomonė yra ne tik savaime susiklostantis, bet ir žiniasklaidos kryptingai formuojamas socialinis reiškinys. Šiuolaikinės visuomenės kaip visumos egzistavimui lemiamos įtakos turi socialinė komunikacija. Informacijos laisvas ir turinio požiūriu neiškreiptas judėjimas žiniasklaidos priemonių sistema padeda kiekvienam individui formuoti savo nuomonę apie visuomenėje vykstančius įvykius, orientuotis į realius ir potencialius vienminčius, susirasti sau referentinę grupę (individui reikšmingiausią grupę), su kurios nuomone jis solidarizuojasi.

Išvystyta visuomenė turi įteisintas institucines struktūras, kurios išreiškia viešąją nuomonę. Tokios institucijos yra realių pilietinių laisvių ir teisių buvimas, periodiškai vykdomas valdžios institucijų rinkimas, visuomenės dalyvavimas teisėkūros procese referendumų organizavimo būdu, žiniasklaidos veikla ir t. t. Viešoji nuomonė, kaip socialinis institutas, funkcionuoja tik tose visuomenėse, kuriose yra garantuota pačios visuomenės socialinio atvirumo raiškos laisvė. Kitaip tariant, viešosios nuomonės buvimas – tai visuomeninės sąmonės ir apskritai socialinių santykių lygio kokybinis apibūdinimas. Šiuo požiūriu viešoji nuomonė kaip socialinis institutas egzistuoja tik tose visuomenėse, kurios yra pasiekusios pilietinę būklę.

Nepriklausomos ir laisvos viešosios nuomonės raida ir stiprėjimas įmanomas tada, kai šią būklę leidžia visuomenės institutai ir struktūros. Nevaržoma nepriklausomos viešosios nuomonės raida yra atributas pilietinės visuomenės, kurioje socialinis valdymas yra peraugęs į savivaldą, o socialinė kontrolė – į viešąjį savireguliaciją. Tuomet viešoji nuomonė virsta visaverčiu socialiniu institutu, kurio funkcija yra veiksmingai kontroliuoti politinę valdžią, neleidžiant jai piktnaudžiauti savo galiomis, pažeisti žmogaus teises ir laisves. Apie tai Ulrichas Beckas rašo: „Šiame kelyje vienas paskutinių žingsnių yra spaudos teisinė apsauga ir jos laisvės turinimas kaip papildymas, kuri dera su kitomis visuomenės informavimo priemonėmis (VIP – laikraščiais, radiju ir televizija) ir naujomis techninėmis galimybėmis sukuria įvairiai diferencijuotas viešosios nuomonės formas. Net jeigu pastarieji anaipol nesiekia švietimo kilnių tikslų <...> ir galbūt sukelia arba stiprina nebylumą, nesąlytiškumą, net kvailumą, tai vis tiek išlieka faktinė arba potenciali kontrolės funkcija, kurią valdanti VIP naudoja viešąją nuomonę politinių sprendimų atžvilgiu“ [10, p. 290].

Viešoji nuomonė neišvengiamai daro poveikį ir teisėkūrai. Atsižvelgiant į visuomenės ir valdžios santykį, viešoji nuomonė gali skirtinga apimtimi daryti įtaką teisėkūros rezultatų atsiradimui ir teisės normų veiksmingumui. Pavyzdžiui, XX a. antrojoje pusėje Vakarų valstybėse susiformavo ir įsitvirtino teisės kaip socialinės kaitos reguliacijos samprata, kuri, priešingai nei ankstyvieji sociologiniai požiūriai į teisę (pvz., F. von Savinji, W. G. Samneris ar E. Erlichas), pabrėžė teisės galimybes skatinti socialinę kaitą. Teisė buvo aiškinama kaip autonominis socialinės kontrolės ir socialinio valdymo įrankis, nepriklausomas nuo kitų socialinio reguliacijos sistemų, ypač nuo moralės ir papročių paramos. Tai reiškia, kad buvo bandoma visuomenę įtikinti, kad teisė yra efektyvi ne dėl jos ryšio su tautos papročiais ar morale, o priešingai – teisės efektyvumas kyla iš politinės jėgos koncentracijos. Moderni teisinė sistema buvo suprantama kaip ypatingas valdžios galios mechanizmų rinkinys, naudojantis racionaliai išplėtotą teisinę doktriną, kurią kuria, aiškina ir taiko specializuotos teisinės įstaigos. Toks teisės sampratos susiaurinimas iki valstybės galios įrankio neilgai trukus davė savo vaisius: laipsniškai ryškėjo didėjantis neveiksmingų teisės normų aktų skaičius. Tyrimai atskleidė, kad žmonių sąmonėje teisės, kaip valstybinio valdymo galios įrankio, ir moralės, kaip visuomenėje egzistuojančių mąstymo ir elgesio modelių ryšiai, silpnėja ir galų gale išnyksta. Kitaip tariant, individo, socialinių grupių ir visuomenės teisinėje sąmonėje laipsniškai įvyksta visiškasis atotrūkis tarp teisinės psichologijos ir teisinės ideologijos. Valstybei nesirū-

pinant visuomenės teisiniu švietimu, teisinę ideologiją nustelbia teisinė psichologija ir iškreiptos teisinės žinios.

Panaši padėtis dabar susiklostė Rytų Europos šalyse, tarp jų ir Lietuvoje. Atotrūkis visuomenės teisinėje sąmonėje tarp teisinės psichologijos ir teisinės ideologijos virsta tolesnės teisinės valstybės ir socialinio atvirumo raidos stabdžiu [11, p. 9–18; 12, p. 68], teisinio nihilizmo formavimosi pagrindu. Kaip ir Vakarų šalyse, mūsų įstatymų leidėjams ir eiliniams piliečiams teisė vis labiau virsta grynai techniniu reguliavimu, kuriam dažniausiai trūksta aiškaus moralinio elemento. Toks socialinis kontekstas verčia teisėkūros subjektą atsigręžti į visuomenę ir imtis viešosios nuomonės išsiaiškinimo, atsižvelgimo į ją ir jos formavimo veiklos.

Visada buvo, yra ir ateityje bus autorių, kurie teigia, kad visuomenė yra fikcija arba metafora. Nesiveldami į diskusiją šiuo klausimu, turime pabrėžti, kad sėkmingas išleisto įstatymo priėmimas visuomenėje dažniausiai nulemia kurios nors reformos eigą. Mūsų šalies visuomenė dažnai nepalaiko valdžios pradėtų reformų, nes jos būna menkai socialiniu požiūriu pagrįstos ir jų sąnaudos suverčiamos ant eilinių visuomenės narių pečių. Neatsitiktinai stabiliai nepasitikima valdžios institucijomis.

Susiklosčiusi šalyje socialinė politinė situacija turėtų „išblaivinti“ valdžios institucijas ir skatinti jas palaikyti nenutrūkstamą dialogą su visuomenę. Šiam reikalui turi tarnauti siekimas įtikinti visuomenę dėl rengiamos vienos arba kitos reformos būtinybės ir informavimas apie jų įgyvendinimo socialinius padarinius. Visuomenę palenkti reformos tikslams galima keliais būdais: 1) iki įstatymo išleidimo. Viešosios nuomonės apklausos būdu išsiaiškinama, kokie pagrindiniai psichologiniai motyvai priešunami reformai; vėliau pasitelkus įtikinamą informaciją mėginama tuos motyvus pašalinti; 2) išleidus įstatymą. Įvykusio fakto sampratos šalininkai teigia, kad paties įstatymo jėga gali įtikinti visuomenę jo reikalingumu, bet yra ir daug nepritariančiųjų šiai sampratai. Istorinė patirtis liudija, kad dažniausiai įstatymai būdavo neveiksmingi.

Taigi įstatymų leidėjas gali pavesti teisės sociologams parengti reformą psichologiškai dar iki įstatymo išleidimo arba aiškinti jau priimto įstatymo socialinių poveikių naudą. Abiem atvejais teisės sociologai nagrinėja viešąją nuomonę ir dalyvauja ją formuojant. Vis dėlto veiksmingą sociologinę pagalbą teisėkūros subjektui gali teikti tik institucionalizuota teisės sociologų veikla, todėl verta dar kartą pabrėžti, kad Lietuvoje nėra jokios teisės sociologinių tyrimų institucijos arba mažesnio struktūrinio padalinio kitose socialinių tyrimų institucijose.

Viešoji nuomonė yra ypatingas socialinis reiškinys. Jis neturi natūralaus savęs atskleidimo mechanizmo ir šiuo bruožu viešoji nuomonė skiriasi nuo kitų socialinių reiškinų. Norint sužinoti viešąją nuomonę, reikia apklausos būdu išsiaiškinti atrankinės visuomenės dalies nuomonę. Kita vertus, viešoji nuomonė nėra stabili, dažniausiai būna sąlyginio pobūdžio ir labai priklauso nuo jos ir jos egzistavimo konteksto išskyrimo būdo. Todėl labai sunku vienareikšmiškai apibrėžti viešąją nuomonę: ar ji yra vieno ar kito socialinio sluoksnio arba subkultūros konkrečių atstovų reali nuomonė, ar tai abstrakcija, kuri gaunama apibendrinus jų pasakytą nuomonę. Tų pačių žmonių atsakymai į tuos pačius sociologinio tyrimo klausimus gali keistis dėl klausimo formuluotės pasikeitimo, dėl apklausėjo tono ar net nuotaikos, ir t. t.

Siekdami viešosios nuomonės tyrimuose sumažinti neapibrėžtumo lygį, tyrėjai naudoja tam tikrus parametrus, kurie leidžia jiems įgyvendinti viešosios nuomonės kuo tikslesnio išskyrimo procedūras. Tokie parametrai yra:

- viešosios nuomonės kryptingumas: tai vyraujantis atsakymų į klausimus apie vieną arba kitą socialinį reiškinį, įvykį, politinį sprendimą ir t. t. vertinimas;
- viešosios nuomonės intensyvumas: tai viešosios nuomonės išreiškimo apibrėžtumo ir griežtumo rodiklis. Intensyvumas atsiskleidžia atsakymų formuluočių ypatumais, pavyzdžiui, daliai atsakymų gali būti būdingas tam tikras išsisukinėjimo laipsnis, kiti priešingai – yra griežti ir neleidžiantys aiškinti;

– viešosios nuomonės integralumo laipsnis: šis rodiklis parodo viešosios nuomonės vieningumą. Viešoji nuomonė gali būti beveik sutartina, vienu arba kitu laipsniu susiskaldžiusi ir net ryškiai diferencijuota.

Aiškinantis viešąją nuomonę rengiant specialų sociologinį klausimyną, reikia atsižvelgti į visus tyrimų auditorijos ypatumus. Pirmiausia būtina atminti, kad viešoji nuomonė – tai įvairiausių socialinių ir statuso, amžiaus tarpsnių ir lyčių, tautinių mažumų grupių atstovų atsakymų į pateiktus klausimus apibendrintas rezultatas. Skirtingų socialinių kategorijų grupių atstovų nuomonės dėl tų pačių socialinių reiškinių gali būti ir būna skirtingos, netgi priešingos, viena kitą paneigiančios. Todėl apklausa organizuojama taip, kad atrankinė visuma apimtų visų socialinių kategorijų grupių atstovus pagal atitinkamas gyventojų statistikos duomenų proporcijas.

Praktinio įgyvendinimo požiūriu viešoji nuomonė turi du struktūrinius aspektus: visuomeninis įvertinimas ir visuomeninė valia. Šių aspektų raiška ir tarpusavio sąveika gali būti skirtinga. Pavyzdžiui, gali būti labai aiškus kurios nors socialinės problemos visuomeninis įvertinimas, bet nepakakti visuomeninės valios spausti atitinkamas valdžios institucijas elgtis pagal pareikštą įvertinimą.

Teisės sociologų pagalba teisėkūros subjektui gali tęstis ir po įstatymo priėmimo, visą jo galiojimo laiką, jeigu reikia priminti visuomenei apie jo galiojimą. Iš sociologinių apklausų įstatymų leidėjai gali gauti žinių apie vienų arba kitų galiojančių įstatymų nežinojimo lygį visuomenėje ir jomis remdamiesi nuspręsti, kada ir apie kuriuos įstatymus reikia periodiškai informuoti visuomenę, tam panaudojant populiariausias žiniasklaidos priemones.

Teisės politika ir jos socialinių padarinių vertinimo procedūros

Teisės politika – tai teise, kaip instrumentu, kuriamų socialinių pokyčių tikslingo projektavimo ir įgyvendinimo teorija ir praktika. L. Petražickis pirmasis suformulavo teisės politikos sampratą. Teisės politikos paskirtį jis apibrėžė taip: „teisės politikos esmė yra mokliškai pagrįstai prognozuoti padarinius, kurių reikia tikėtis įvedus tam tikrus teisinius paliepimus, ir taip pat parengti tokius teiginius, kurių įvedimas įstatymų leidybos veiklos keliu (arba kitokiu keliu, pavyzdžiui, tarptautinės veiklos) į veikiančios teisės sistemą taptų tam tikrų pageidautinų rezultatų priežastimi“ [13, p. 303].

Teisės politika yra sociotechnikos šaka [14, p. 179] (taikomosios sociologijos), kuri nagrinėja, kaip racionalūs poveikiai, įskaitant ir teisiniai, daro įtaką socialinio gyvenimo būklei ir jo raidai. Teisės politika operuoja teleologiniais sprendimais ir gali įrodyti, ar konkretus teisinis paliepimas yra tiksli priemonė pasiekti tam tikrą socialinį tikslą. Kitaip tariant, ji gali įvertinti šį paliepimą kaip pageidautiną, ir atvirkščiai – gali įrodyti, kad kito teisinio paliepimo įgyvendinimas suponuos neigiamus socialinius padarinius. Teisės politika įvertina ne pačią teisę kaip „teisingą“ ar „neteisingą“, o tik teisės poveikio rezultatus. Teisės politika rekomenduoja pasitelkti atitinkamus teisinius paliepimus arba juos išsaugoti veikiančios teisės sistemoje, kad jais būtų galima pasiekti pageidautinus socialinius padarinius.

Reikia pabrėžti, kad teisės politika užsiima socialinių pokyčių planavimu ir įgyvendinimu. Šioje veikloje ji remiasi ne tik bendražmogiškosiomis vertybėmis ir socialinio elgesio dėsniniais, bet ir veiksmingai veikiančios teisės kūrimo principais: 1) įstatymų leidybos politikos principais, 2) kodifikacijos politikos principais [14, p. 202–205]. Sociologinė pagalba įstatymų leidėjams suvaidino svarbų vaidmenį formuluojant įstatymų leidybos politikos principus, todėl juos glaustai aptarsime.

Įstatymų leidybos politikos principai grindžiami ir iš teisės normų aktų įgyvendinimo socialinių padarinių analizės išvestais dėsniniais. Tai reiškia, kad įstatymų leidybos principai formuluojami atsižvelgiant į socialinių mokslų, ypač teisės sociologijos, sukauptas žinias. Šios žinios įgyjamos ne tik remiantis įvairiomis, sistemingai parengtomis koncepcijomis, bendromis teisėmis, suformuluotomis remiantis verifikuotais tyrimais ir įvairių veikiančių teisinių institucijų daromų klaidų analizėmis, bet ir empirinių tyrimų rezultatais.

Remiantis A. Podgoreckiu [14, p. 202–204], svarbiausieji įstatymų leidybos principai yra šie:

- **realizmo principas**, kuris išplaukia iš sociologinių tyrimų, įrodančių, kad ne kiekviena oficiali teisė faktiškai veikia socialinę tikrovę. Realizmo principas taip pat suprantamas kaip galiojančių teisės aktų infliacijos priešnuodis. Neatsižvelgimas į realizmo principą lemia teisės autoriteto, pagarbos jai smukimą ir kaip to rezultatas – jos veiksmingumo apribojimą;

- **konstitucinis principas**. Jis reiškia, kad kiekvienas norminis aktas turi turėti savo šaknis pagrindinėse konstitucijos nuostatose. Šios nuostatos turi remtis visuomenės istorinėmis tradicijomis ir vertybių sistemomis, apibūdinančiomis socialinius–politinius visuomenės tikslus. Šio principo pagrindas yra prielaida, kad visuomenė priima teisę, kai ji atitinka šios visuomenės pripažįstamas pagrindines vertybes. Vakarų Europos visuomenių raidos istorija ir bendros išvados, darytinos remiantis šiuolaikiniais empiriniais tyrimais, patvirtina šią prielaidą. Teisės ir moralės vaidmenį galima palyginti su nebylaus milžino ir ant jo pečių sėdinčio labai šnekaus nykštuko bendradarbiavimu; teisę simbolizuojantis nykštukas yra reikšmingas, nes remiasi milžinu, semiančiu jėgą iš už jo stovinčių moralinių nuostatų (Podgórecki *et al*, 1971);

- **teisinės galios subordinacijos principas**, kuris skelbia, kad teisiniai sprendimai neturi prieštarauti aukštesnės pakopos teisei, ypač konstitucinei teisei. Ši nuostata parodo, kaip interpretuoti teisės normas, ir suteikia galimybę jas parengti minimizuojant galimus prieštaravimus ir dviprasmiškumus;

- **laisvės principas**. Jis reiškia, kad teisė turi užtikrinti piliečių veikimo laisvę. Remiantis šiuo principu, teisės normos turi būti nustatomos tada, kai abejojama, ar tokia teisė apskritai leistina. Šis principas gali būti suformuluotas ir kitaip: nereikia nustatinėti teisių, jeigu nėra praktinės galimybės jas įgyvendinti;

- **priešingų interesų derinimo principas**. Šis principas reikalauja: 1) vengti tokių teisėkūros sprendimų, kurie neatitinka tautos ir valstybės interesų arba vienos socialinės grupės būklę pagerina kitų socialinių grupių padėties pabloginimo sąskaita; 2) sukurti priešingų interesų derinimo procedūras, kurias taikant galima pasiekti socialinių grupių interesų kompromisinį susitarimą;

- **bausmių apribojimo principas**. Jis reiškia, kad baudžiamąsias priemones reikia naudoti tik esant realiai grėsmei visuomenei, kai nepakanka civilinių priemonių. Teisė neturi vien tik bauginti; visada, kai tai įmanoma, turi skatinti elgtis taip, kad teisės subjektai nepažeistų socialinės tvarkos;

- **teisės negaliojimo atgal principas** (*lex retro non agit*). Teisės aktai turi įpareigoti ne nuo jų paskelbimo dienos, o tik po tam tikro nustatyto laiko, nes staigus teisės normų įvedimas gali sukelti padarinius, vertinamus kaip neteisinga bausmė.

Sociologinės pagalbos teisėkūros subjektui būtinybės įsisąmoninimą, kaip ir pačios teisės politikos kaip mokslinės disciplinos raidą Lietuvoje, stabdo du įsikeroję požiūriai:

1. Retrospektyvinis požiūris, kurio esmė – tai polinkis ieškoti naujų sprendimų ankstesnėje arba veikiančioje teisinėje sistemoje.
2. Atsitiktinės perspektyvos požiūris, kai nauji uždaviniai sprendžiami bandymų ir klaidų metodo pagrindu. Kitaip tariant, sprendimai grindžiami sveiko proto samprotavimais, profesionaliu žinojimu. Šis požiūris Lietuvoje ypač įsigalėjo po 1990 m. ir buvo tapęs vos ne svarbiausiu valdymo ir teisės politikos pagrindu.

Abu požiūrius reikia vertinti labai atsargiai. Pavyzdžiui, retrospektyvinis požiūris: dabarties sprendimai dažniausiai priimami kokybiškai naujomis sąlygomis, todėl įgyta patirtis ne visada gali būti naudinga tais atvejais, kurie yra už šios patirties ribų. Taigi kyla problema, kaip retrospektyvinį požiūrį pertvarkyti į perspektyvinį, bet ne atsitiktinės perspektyvos, o į racionaliai perspektyvinį požiūrį [13, p. 305]. Šis požiūris – tai perspektyvos numatymas sistemingai nagrinėjant teisėkūrinės veiklos skirtingų alternatyvų socialinius padarinius ir pasirinkimas tos alternatyvos, kurios įgyvendinimas žada daugiausia teigiamų ir mažiausiai

neigiamų rezultatų. Tiksliau tariant, nagrinėjama teigiamų ir neigiamų socialinių padarinių pusiausvyra.

Neverta įrodinėti antrojo požiūrio ydingumą, kai šiuo metu socialiniai mokslai pasiekė metodologinės brandos lygį, kuris leidžia sistemingai ir nuspėjamai daryti įtaką socialinei tikrovei. H. Zetterbergo (1962 m.), P. Lazarsfeldo ir J. Reitzo (1976 m.) mokslinių darbų [15], [16] ir jų kritikos pagrindu J. Kubinas (1979 m.) [17], D. Millsas (1981 m.), [18] K. Finsterbuschas (1981, 1982 m.) ir C. P. Wolfas (1981 m.) [19] sukūrė ir išplėtojo tikslingo socialinio veikimo sociotechninę paradigmą ir ją įgyvendinančius metamodelius.

JAV sociologai sukūrė politikos, mokslinių–techninių projektų, ekonominių ir socialinių programų socialinių poveikių arba padarinių vertinimo (*social impact assessment*) ištisa tyrinėjimų kryptį. Ši tyrinėjimų sritis yra politikos analizės sudėtinė dalis arba, kitaip tariant, labai svarbus valstybinių programų parengimo ir įgyvendinimo etapas. Šiuo metu įsitvirtino socialinių poveikių arba padarinių vertinimo procedūrų standartai, kurie atitinka socialinio prognozavimo metodologijos ir metodikos reikalavimus. Socialinių poveikių arba padarinių vertinimo procedūra – tai tam tikro nuoseklumo vertinimo žingsniai (veiksmai), kai kiekviename jų atliekamos analitinės operacijos [20, p. 17–18]:

Vertinimo žingsniai	Analitinės operacijos
1. Problemos apimties apibrėžimas	1. Apibrėžti lygį, kuriame bus vertinami politikos arba programos projekto socialiniai padariniai – valstybinis, regioninis, vietos savivaldos lygis. 2. Apibrėžti socialinių poveikių srities ribas, laiko trukmę.
2. Problemos nustatymas	1. Suformuluoti šios problemos sprendimu siekiamus tikslus. 2. Apibrėžti suinteresuotas socialines grupes (klientų grupes), kurios patirs poveikius, ir įvertinti jų poreikius. 3. Apibrėžti vertinimo kriterijus, kurie bus naudojami. Tai suinteresuotų šalių vertybinės nuomonės apie tai, ką jie supranta kaip naudingus ir nepageidautinus socialinius padarinius.
3. Problemos sprendimo alternatyvų suformulavimas	1. Apibrėžti protingų alternatyvų, kurios atitinka poveikių (padarinių) subjektų interesus, rinkinį. 2. Apibrėžti aktyvaus įsikišimo agentus, būdus ir išteklius. 3. Atlikti galimų ekonominių ir ekologinių padarinių, kuriuos gali sukelti antriniai socialiniai poveikiai, analizę.
4. Poveikių profilio rengimas	1. Atrinkti ir sugrupuoti poveikių kategorijas pagal tipus ir išreikšti per socialinius indikatorius ¹ (rodiklius). 2. Išmatuoti (atskleisti) socialinių indikatorių dabartinę reikšmę. 3. Sukurti socialinių poveikių profilį.
5. Projekcija	1. Apibrėžti socialinių poveikių profilyje įvykusių permainų esmę ir kiekybinius parametrus, kai įgyvendinamas vienas arba kitas alternatyvus sprendimas (socialinių poveikių trendo analizė). 2. Įvertinti laukiamų socialinių padarinių tikimybės laipsnį.
6. Įvertinimas I (<i>assessment</i>) Kokią reikšmę tai turi?	1. Palyginti alternatyvas. 2. Apibrėžti socialinių poveikių, kuriuos sukels alternatyvių sprendimų įgyvendinimas, skirtumus (ir padarinių požiūriu).
7. Įvertinimas II (<i>evaluation</i>)	1. Apibrėžti ekspertų santykį su galimais socialiniais poveikiais (padariniais). 2. Atlikti pakartotinę suinteresuotų socialinių grupių ir jų poreikių analizę. 3. Iš naujo suformuluoti socialinių poveikių (padarinių) įvertinimo kriterijus. 4. Apibrėžti kriterijų hierarchiją pagal svarbą. 5. Išskirti geriausias alternatyvas, kuriose yra optimali palankių ir nepageidautinų socialinių poveikių pusiausvyra.
8. Nepageidautinų socialinių padarinių minimalizacija	1. Išanalizuoti neišvengiamus neigiamus socialinius poveikius (padarinius). 2. Apibrėžti galimas kompensacines priemones. 3. Įvertinti laukiamą kompensacinių priemonių veiksmingumą.
9. Stebėsena	1. Išmatuoti faktinius socialinius poveikius (padarinius) ir palyginti juos su numatytais. 2. Užtikrinti valdymo grįžtamąjį ryšį ir informuoti suinteresuotas socialines grupes apie lyginimo rezultatus.

¹ Socialiniais indikatoriais laikomi dviejų tipų rodikliai: darbo apimties rodiklis (pvz., mokesčių įstatymų pataisų skaičius) ir galutinių rezultatų (gauto efekto) rodiklis (pvz., mokesčių surinkimo būklė po pataisų įsigalėjimo).

Teisės kūrimo politika yra ypač svarbi valstybės politikos ir valstybinių programų dalis, todėl labai svarbu, kad Lietuvos įstatymų leidėjai įteisintų privalomą rengiamų įstatymų ir jų pataisų projektų socialinių poveikių ekspertizę, kurią atliktų ne tik valdžios institucijose dirbantys ekspertai. Šį žingsnį jau tiesiog būtina žengti, nes yra išleista daug ne tik neveikiančių, bet ir socialinės žalos darančių įstatymų. Akivaizdu, kad įstatymų ir jų pataisų projektų socialinių poveikių (padarinių) ekspertizė sąnaudos yra kur kas mažesnės už sąnaudas, skiriamas neveikiantiems įstatymams parengti, išleisti ir taisyti bei kompensuoti nepageidautinus socialinius padarinius.

Išvados

1. Nenutrūkstamai ir greitai vykstančių socialinių pokyčių kontekste įstatymų leidėjai turi ribotas galimybes vien juridinės technikos pagrindu leisti veiksmingus įstatymus. Kita vertus, įstatymų leidėjų, kaip vienos socialinės grupės, veikla turi tikslingai ir pagrįstai daryti įtaką visos visuomenės socialinei būklei ir jos raidai. Abi objektyviai veikiančios aplinkybės įpareigoja juos ypač atsakingai leisti naujus ir taisyti veikiančius įstatymus. Įstatymų leidėjai padaro klaidų, išleisdami neveikiančius arba žmogaus teisėms prieštaraujančius įstatymus. Todėl Vakarų teisės tradicijos šalyse plėtojama institucionalizuota sociologinė pagalba teisėkūrai ir kartu keliamas įstatymų leidėjų (valstybės) atsakomybės klausimas, kai dėl išleisto įstatymo konkretus asmuo patiria labai didelius nuostolius.

2. Teisėkūros sociologija – tai teorinių ir empirinių tyrinėjimų kompleksas, skirtas teisėkūros subjektui teikti veiksmingą praktinę pagalbą. Ši pagalba dažniausiai teikiama dviem formomis: 1) gaunamos ir išnagrinėjamos viešosios (visuomeninės) nuomonės apie rengiamas reformas. Šiuo pagrindu įstatymų leidėjai gali koreguoti reformos tikslus, pradžią, eigą ir formuoti palankią viešąją nuomonę; 2) sociologiniu požiūriu išnagrinėja rengiamo įstatymo arba veikiančio įstatymo papildymo, pataisos projekto turinį, įvertina jo laukiamą socialinį veiksmingumą.

3. Įstatymų leidėjai Lietuvoje vis dažniau teisėkūroje vadovaujasi teisės kaip socialinės kaitos reguliavimo samprata. Šios sampratos pagrindu suabsoliutinamas oficialaus teisės kūrėjo vaidmuo ir teisė paverčiama vien techninio reguliavimo taisyklėmis, kurios visiškai atitrūksta nuo visuomenės gerųjų papročių ir moralės. Taip kartojamos XX a. antrosios pusės Vakarų valstybių įstatymų leidėjų klaidos.

4. Vakarų teisės tradicijos šalys, ypač JAV, sukūrė politikos, mokslinių–techninių projektų, ekonominių ir socialinių programų socialinių poveikių arba padarinių vertinimo (*social impact assessment*) ištisa tyrinėjimų kryptį.

Teisės politika yra ypač svarbi valstybės politikos ir valstybinių programų dalis, todėl labai svarbu, kad Lietuvos įstatymų leidėjai pasitelktų privalomą rengiamų įstatymų ir jų pataisų projektų socialinių poveikių ekspertizę, kurią atliktų ne tik valdžios institucijose dirbantys ekspertai. Šį žingsnį tiesiog būtina žengti, nes išleista daug ne tik neveikiančių, bet ir socialinės žalos darančių įstatymų.

LITERATŪRA

1. **Friedman L. M.** The Republic Of Choice: Law, Authority, and Culture. – Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1990.
2. **Cotterrell R.** Teisės sociologija. Įvadas. – Kaunas: Dangerta, 1997.
3. **Vaišvila A.** Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.
4. **Vaišvila A.** Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius: Litimo, 2000.
5. **Mikelėnas V.** Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius: Justitia, 1995.
6. **Рипинский С. Ю.** Состав правонарушения как основание имущественной ответственности государства за причинение вреда предпринимателям // Правоведение. 2001. № 1(234).

7. Мейхью Л. Социология права // Американская социология. – Москва, 1972.
8. Российская социологическая энциклопедия. – Москва, 1998.
9. Карбонье Ж. Юридическая социология. – Москва: Прогресс, 1986.
10. Веck У. Risk society: Towards a New Modernity. – London: Saga Publications, 1992.
11. Grigas R. Teisinės valstybės trikdžiai: civilizacinės negalios Lietuvoje kontūrai // Jurisprudencija. 2001. T. 19(11).
12. Сорокин В. В. Правосознание в переходный период общественного развития // Журнал Российского права. 2002. № 10.
13. Подгурецкий А. Очерк социологии права. – Москва: Прогресс, 1974.
14. Podgorecki A. Socjologiczna teoria prawa. – Warszawa: INTERART–TAL, 1998.
15. Zetterberg H. Social Theory and Social Practice. – The Bedminister Press, 1962.
16. Lazarsfeld P., Reitz J. An Introduction to Applied Sociology. – New York: Elsevier, 1976.
17. Kubin J. Sociotechnics – A Methodology for Social Problem Solving // Newsletter of Research Committee on Sociotechnics. 1979. No. 4.
18. Mills D. Sociotechnics – A Methodological Analysis // Newsletter of Research Committee on Sociotechnics. 1981. No. 6.
19. Finsterbusch K., Wolf C. P. Methology of Social Impact Assessment. – Strasbourg, PA: Hutchinson Ross, 1981.
20. Social impact assessment methods. – Beverly Hills, 1983.

The Role of Sociological Assistance in Defining the Quality of Lawmaking

Assoc. Prof. Dr. Vytautas Šlapkauskas

Law University of Lithuania

Keywords: Legislation, Sociology of Law, Sociology of the Legislation, Subjects of the Legislation, Public Opinion, Policy of Law.

SUMMARY

The process of lawmaking may and should be viewed not only from the perspective of juridical technique, but also from the perspective of the politics of law. The politics of law is defined as the theory and practice of social changes projected and implemented on the basis of law as an instrument. Sociological assistance is provided to assure the smooth operation of lawmaking and the efficiency of its results.

The present article analyzes the importance of sociological assistance for the subject of lawmaking, its content, the purpose of the sociology of lawmaking and its research objectives, the impact of public opinion as a social institution on lawmaking and the assessment of the social consequences of the politics of law. The latter aspect is of particular importance in the present analysis. Modern lawmaking is inconceivable without the obligatory expertise of the social consequences of law projects and their amendments. However, in Lithuania sociological assistance has not as yet received the status of an institution.

The analysis of sociological assistance as a factor that determines the quality of lawmaking suggests several conclusions. The most important one is this. On the one hand, within the context of rapid and ongoing social changes the legislators have limited possibilities to pass efficient laws on the singular basis of juridical technique. On the other hand, the activity of the legislators as a social group has to expediently and reasonably influence both the condition and development of the whole of society. These circumstances function objectively and oblige the legislators to be conscious of their responsibility in the process of making new laws and amending the old ones. Therefore the countries of the Western tradition of law exercise an institutionalized form of sociological assistance to lawmaking.